

THE LITERARY SCHOOL OF MAGTYMGULY PYRAGY AND ITS STUDY

Haytboyev Avazbek Oybek o'g'li

Student of group 2-D, turkman language and literature program
faculty of philology Nukus state pedagogical institute named after
Ajiniyoz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18884908>

ARTICLE INFO

Received: 28th February 2026

Accepted: 03rd March 2026

Online: 04th March 2026

KEYWORDS

Literary school, folkloric spirit, national identity, political content, classical literature, critical text, artistic style.

ABSTRACT

This article provides a scholarly analysis of the characteristics of the literary school founded by the great 18th-century Turkmen thinker Magtymguly Pyragy, his historical role in Turkmen literature, and his influence on subsequent periods. It also presents information about the history of studying the poet's literary heritage, including the research conducted by both Turkmen and foreign scholars. The aim of the article is to reveal the development path of Magtymguly's literary school and its significance in the present day.

MAXTUMQULI FIROG'IYNING ADABIY MAKTABI VA O'RGANILISHI

Haytboyev Avazbek Oybek o'g'li

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti Filologiya fakulteti
Turkman tili va adabiyoti yo'nalishi 2-D guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18884908>

ARTICLE INFO

Received: 28th February 2026

Accepted: 03rd March 2026

Online: 04th March 2026

KEYWORDS

Adabiy maktab, xalqiylik, milliylik, siyosiy mazmun, mumtoz adabiyot, tanqidiy tekst, badiiy uslub.

ABSTRACT

Ushbu maqolada XVIII asrning buyuk turkman mutafakkiri Maxtumquli Firog'iy asos solgan adabiy maktabning xususiyatlari, uning turkman adabiyotidagi tarixiy o'rni hamda keyingi davrlarga ko'rsatgan ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, shoir adabiy merosining o'rganilish tarixi, xorijiy va turkman olimlarining bu borada olib borgan ishlari haqida ma'lumot beriladi. Maqolaning maqsadi —Maxtumqulining adabiy maktabining rivojlanish yo'li va uning hozirgi davr uchun ahamiyatini ochib berishdir.

Maxtumquli Firog'iy turkman adabiyoti tarixida yangi bir adabiy yo'nalishga asos soldi. Buyuk so'z ustasi

mana ikki asrdan ko'proq vaqtdan buyon adabiyot maydonida ulkan karvonning karvonboshisi bo'lib kelmoqda. Adabiy

kuchlarning bunday katta oqimini o'z ortidan ergashtirib ketish har qanday mumtoz shoirga ham nasib qilavermaydi.

Maxtumquli adabiy maktabining shakllanishida shoir yashagan davr, u olgan ilm-tarbiya va u ergashgan adabiy an'analarning sezilarli ta'siri bo'lgan. Shoir nafaqat o'z xalqining, balki ko'plab Sharq xalqlarining ham o'tmishini, adabiyotini, san'atini, falsafasini va boshqa fanlarini yaxshi bilgan. U Sharqning ko'zga ko'ringan so'z ustalaridan she'riyatni xalq hayotiga yaqinlashtirish, voqealarni to'g'ri bayon etish, asarlarning xalqchilligini, siyosiy mazmunini va badiiy jozibasini boyitishning sir-asrorlarini o'rganadi.

Maxtumquli Firog'iy turkman adabiyoti hamda xalq og'zaki ijodining go'zal an'alariga ko'proq tayangan. Shuningdek, uning ijodiga o'z davri adabiyotining ham ozmi-ko'pmi ta'siri bo'lganini aytib o'tish joiz. Yuqoridagilar shoir yangi adabiy yo'nalishga asos solishda murakkab ijodiy yo'lni bosib o'tganini hamda uning XVIII asr turkman hayotining siyosiy-iqtisodiy va tarixiy holati bilan chambarchas bog'liq bo'lganini anglatadi. Shunday qilib, buyuk mutafakkir turkman adabiyoti tarixida ulkan burilish yasadi.

Maxtumquli davrida arab-fors adabiyotining ta'siri kuchli bo'lib, ko'plab shoirlar o'z asarlarini kitobiy tilda (mumtoz uslubda) yozar edilar. Bunday holat adabiyotni xalqdan uzoqlashtirardi. Maxtumquli Firog'iy esa xalq so'zlashuv tilini asos qilib olib, she'rlarining tushunarli bo'lishini ta'minladi. Bu holat uning she'rlari keng xalq ommasiga yetib borishiga imkoniyat yaratdi.

Asrlar davomida turkiy xalqlar, shu jumladan turkman xalqi adabiyotiga ham arab-fors adabiyoti ta'sir o'tkazib kelgan. Ko'plab shoirlar o'z asarlarini bevosita arab yoki fors tillarida yozganlar. Turkiy tilda ijod qilganlari ham o'z asarlarida arab-fors so'zlarini haddan tashqari ko'p ishlatishgan. Chunki arab-fors she'riyati qoida-qonunlariga rioya etish uchun o'sha tillarning muayyan so'zlarini ishlatishga ehtiyoj tug'ilgan. Natijada, adabiyot tili murakkablashib, oddiy xalq ommasiga to'liq tushunarli bo'lmay qolgan. Har holda, shu bilan birga, xalq adabiyoti ham davom etib, oddiy dehqon va cho'ponlarga tushunarli tilda yozilgan asarlar ham yaratilgan.

Alisher Navoiy o'zini turkiy tilda asar yozishning bayroqdori deb biladi. U butun ijodini deyarli turkiy tilda bayon etadi va dunyo miqyosida shuhrat qozonadi. Buyuk so'z ustasining yo'l-yo'riqlariga ergashib, Maxtumquli uning til borasidagi ajoyib tashabbusini o'z zamonasi talablariga mos ravishda rivojlantirdi hamda turkman tilida asar yaratib ham dunyoning mashhur shoirlari bilan tenglashish mumkinligini isbotladi.

Maxtumquli she'rlarida turkman tilining barcha boyligi, go'zalligi, nafisligi va ephilligi o'z ifodasini topdi. Shoir ilk bor turkman tilining ulkan imkoniyatlari borligini, u hayotiy voqealar va obrazlarni o'zining barcha murakkabligi bilan ochib berishga, chuqur fikrlar va yuksak donishmandlikni yuqori badiiy mahorat bilan kitobxonga yetkazishga qodirligini isbotladi. Shu bilan bir vaqtda, Maxtumquli turkman tilining muayyan so'zlari mazmunini boyitdi, bir qancha so'zlarning ishlatilishini kuchaytirdi, boshqalarini esa sayqal berib, adabiy til

qoida-qonunlariga soldi. Xullas, uning she'rlarida turkman adabiy tilining qoidalari talabga javob beradigan, me'yorlashgan shaklda bayon etildi.

Maxtumquli barcha turkman urug'-aymoqlari uchun tushunarli bo'lgan o'rtacha (umumiy) tilda asar yozishga erishdi. Shoir yashagan davrda urug'-aymoqlar tilida farqlar bo'lgani shubhasiz. Chunki o'sha davrda turkman urug'lari o'rtasida siyosiy-iqtisodiy birlik bo'lmagan. Ular bir-birlaridan uzoq (yakkalangan) yashaganlar. Bu yakkalanish ham ularning tilining umumiyloviga, turkman adabiy tilining shakllanishiga katta to'siq bo'lgan. Har holda, Maxtumquli bu to'siqni yengib o'tdi.

Shoir o'z otasi Davlatmammad Ozodiy kabi maktab-madrasa va kitobiy (murakkab) tilda asar yozishni ma'qul ko'rmadi. Holbuki, unda asar yaratishning o'ziga xos katta ustunligi ham bor edi. Agar maktab-madrasa yoki kitobiy tilda asar yaratilsa, u barcha turkiy xalqlar uchun tushunarli bo'ladi, lekin buning ikkinchi tomoni ham bor: bunday asarlar faqat savodli odamlar uchun ochiq bo'lib, umumiy xalq ommasiga to'liq tushunarli bo'lmaydi. Mana shuning uchun ham Maxtumquli turkman tilining oddiy xalq so'zlashuv uslubini tanladi hamda uning mukammallashuvi, me'yorlashuvi borasida bor kuchini sarfladi.

Maxtumquli turkman tilini keng ishlatishda, uning bor boyliklari va turli o'ziga xos jihatlarini yuzaga chiqarishda xalq og'zaki ijodi namunalaridan ozuqlandi. Shuningdek, u qadimdan kelayotgan yozma adabiyotning xalqchil namunalari va an'alarini ham qo'llab-quvvatladi. Qolaversa, unga Imadiddin

Nasimiy, Alisher Navoiy va Muhammad Fuzuliy kabi atoqli so'z ustalari ijodi ham madad berdi. Ular adabiyotni xalqqa yaqinlashtirish borasida ko'p uringanlar. Ularning asarlari savodsiz xalq orasida ham keng shuhrat qozongan. Shoir buni hisobga olib, ularning she'r yozish uslubidan namuna oldi.

Shoir turkman tilining turli badiiy vositalari bilan o'z she'rlarini bezadi. U bu vositalarni o'rnida va mahorat bilan ishlatdi. O'z asarlarida barqaror so'z birikmalari, qiyoslash, o'xshatish, mubolag'a, jonlantirish kabi badiiy vositalarni keltirish bilan oz so'zda ko'p ma'no anglatishni, so'zlarni nihoyatda tejashni uddaladi. U bularni ko'p hollarda sezilmaydigan darajada mohirlik bilan o'z ijodiga singdirib yubordi.

Maxtumquli asos solgan adabiy yo'nalishning xususiyatlari qanday? U badiiy ijodga qanday yangiliklar olib keldi? Albatta, bu savollarga bir so'z bilan javob berish qiyin. Chunki buning uchun, birinchi navbatda, shoirning adabiy merosi va uning adabiy muhiti bilan hamma to'liq tanish bo'lishi kerak. Biz qancha qiynalsak-da, Maxtumqulining asarlari hali to'liq nashr etilmagan. Yakuniga yetgan masalalardan biri shoir she'rlarining tanqidiy matnini nashr etishdir. Axir, Maxtumquli she'rlarining badiiy xususiyatlari va ijodiy uslubini o'rganish bo'yicha muhim ishlar qilinmagan. Qanday bo'lmasin, Maxtumquli adabiy maktabining xususiyatlarini umumiy tarzda eslatib o'tish mumkin.

Maxtumquli Firog'iy adabiyotni hayotga yaqinlashtirdi. Natijada Sharq adabiyoti an'analariga ko'r-ko'rona amal qilish zaiflashdi, ijodkorlik yo'lida hayoliy mulohaza yuritish uchun keng

yo'l ochildi. Kundalik hayot voqealari adabiy ijodning muhim mavzulariga aylandi. Shoir o'z zamondoshlarining mamlakat, xalq hayoti, muhim tarixiy voqealari, ma'naviy olamining umumiy qiyofasini avvalgidan ko'ra to'g'riroq va aniqroq tasvirlay oldi. Maxtumquli adabiyotning xalqi va millatini rivojlantirdi. Uning she'rlari qaysi odamlarga mansubligini tushunish qiyin emas, hatto o'rni, mamlakatlari, odamlarning ismlari, milliy kiyimdagi sharh lahzalari hisobga olinmasa ham, shoirning hayotiy ta'rifini bilmasangiz ham. Chunki o'sha paytda shoir o'z asarlarida ularning ko'pchiligini, o'zi qiziqtirgan masalalar va qanday ruhiy sharoitlarni boshdan kechirganini ko'rsatgan. Hatto shoirning tarjimai holidan bexabar bo'lganingizda ham, uning she'rlari qaysi xalqqa tegishli ekanini anglash qiyin emas. Chunki xalq o'sha davrda qaysi masalalar bilan qiziqqan, qanday ruhiy holatlarni boshdan kechirgan bo'lsa, shoir ularning ko'pini o'z asarlarida aks ettirgan. Xullas, u xalq bilan bir havodan nafas olgan, uning ko'rar ko'zi, so'zlar tili va tinglar qulog'i bo'lgan.

Zalymlar har bolar, galar ayakda,
Garyp, sen yig'lama, shir dek bolar
sen.

Zolimlar xor bo'lur, qolar oyoq
ostida,

G'arib, sen yig'lama, sher kabi
bo'lursan.

Oldin aytib o'tganimizdek, Maxtumquli turkman adabiyotining siyosiy mazmunini boyitdi. Odatda, Sharq mumtoz adabiyotida qahramon orzu-umidlari ushalmagani, maqsadiga yeta olmagan uchun falakdan, taqdirdan shikoyat qiladi. Maxtumquli esa bu

masalada faqat falakni ayblash bilan cheklanib qolmaydi. Xalqning qora kunda qolishida siyosiy tengsizlikdan, zulm-u sitamdan va ezilishdan dod deydi. Boylar tabaqasi bilan mehnatkash xalq manfaatlarining to'g'ri kelmasligini qayta-qayta ta'kidlaydi. Ezilganlarning huquqlarini himoya qilib chiqadi. Umuman olganda, Maxtumquli adabiyotga o'ziga xos yangi bir qahramon qiyofasini olib kirdi. Uning qahramoni hayotga tashnaligi, mehnatsevarligi, boy ruhiy dunyosi, botirligi, baland fikrliligi va yuksak insoniy fazilatlarini bilan ajralib turadi. U dunyoni anglash yo'lida tinmay izlanadi:

Magrypdan maşryga dünýäniň
ýüzi,

Diýmäň, bize mälim däldir bu
dünýä.

Mag'ribdan mashriqqacha
dunyoning yuzi,

Demang, bizga ma'lum emas bu
dunyo.

Maqtumquli xalq og'zaki ijodining turli shakllaridan keng foydalangan. Bu holat uning she'rlarining qofiyasida, vaznida va band tuzilishida ham ko'rinadi. Bayon etish uslublarida ham shu yo'nalishga intilib, xalq og'zaki ijodi namunalariidagi obrazlarning turli shakllarini o'rinli qo'llagan. Shoir adabiy kuchlarni bir joyga jamlagan. Ma'lumki, o'sha davrda, undan oldin ham, keyin ham turkman shoirlarini birlashtiruvchi, ularning faoliyatiga rahbarlik qiluvchi aniq bir tashkilot bo'lmagan. Maxtumqulining maktabi katta tashkiliy vazifani bajargan, shoirlar o'rtasida adabiy aloqalarni yo'lga qo'ygan, ularni birlashtirgan.

Maxtumqulining adabiy ijodga olib kirgan yangiliklari zamondoshlari

Andalib, Shobanda, Shaydoyi, Magrupiy, Durdi shoir, Zunubiy, Orazmengli singari mumtoz va boshqa ko'plab shoirlarga ta'sir ko'rsatgan. Ularning asarlarining badiiy uslubida, qo'llagan metodlarida, bayon etish uslublarida buyuk mutafakkirga bo'lgan yaqinlikni ko'rish mumkin.

Shoirning adabiy maktabi o'zidan keyingi davrda yanada keng ko'lam oldi. U butun XIX asr turkman adabiyotining rivojlanish yo'nalishini belgilab berdi. Bu davrda Saydi, Zaliliy, Kamina, Mollanafas, Matajiy kabi taniqli mumtoz so'z ustalari bilan bir qatorda, ko'plab shoirlar buyuk mutafakkirning izidan bordilar. Badiiy ijodning mazmun-mundariyasi, obrazlar dunyosi, bayon etish uslublari boyidi.

Saydi buyuk mutafakkir an'analari bilan kamol topib, ajoyib vatanparvarlik she'rlarini yaratdi. U bu mavzuda yozgan she'rlarida voqealarning haqqoniy bayon etilishini, uning tarixiylikini, qahramon siymosidagi vatanparvarlik, jangovarlik, shijoatlik, jasurlik, mardlik kabi xususiyatlarni kuchaytirdi. Zalilining she'rlari esa kelajakka ishonch ruhi bilan sug'orilgan bo'lib, unda insonparvarlik baland ovozda jaranglaydi.

Kamina Maxtumquli an'alarini satira (hajviyot) yo'nalishida davom ettirdi. U yuqori tabaqa vakillarining ustidan achchiq kulishni va ularning kirdikorlarini fosh etishni bildi. Mollanafas esa butun ijodini sevgi mavzusiga bag'ishlab, "ishq mulking shohi" nomini oldi. Uning she'rlari nafisligi va hayotiyliigi bilan ajralib turadi.

XIX asrdagidek adabiy ma'lumotlarga boy bo'lmasa-da, undan keyingi davrda ham Maxtumqulining adabiy maktabining rivojlanish tarixini

kuzatishga, uni ilmiy asosda o'rganishga ishonchli ma'lumotlar mavjud.

XX asrning yigirmanchi-ottizinchi yillarida yangi turkman adabiyotining ilk g'ishtlari qo'yila boshlandi. O'sha yillarda shoirlar she'r yozishga ko'p e'tibor qaratdilar. Ushbu davrda ular yangi mazmunni ifodalash uchun mumtoz adabiyotning tayyor bayon etish uslublaridan mohirlik bilan foydalana boshladilar. Bu holat keyingi yillarda yanada jadal davom etdi. Albatta, mumtoz adabiyot ohangida yozilgan she'rlarda qofiya, vazn, bandlarning tuzilishi jihatidan yangilik kam emas edi, biroq ularning negizi avvalgicha qolar, she'r san'atining qoidalarini shoirlar avvalgi holaticha qo'llardilar. Shu bilan bir vaqtda, turkman adabiyotining yangi badiiy bayon etish uslublari ham kuchli sur'at bilan takomillashib borardi. Natijada, mumtoz adabiyot hamda qardosh xalqlar adabiyotlarining yaxshi an'analari asosida yangi turkman she'riyati shakllandi va rivojlanish yo'lga kirdi.

Ushbu erishilgan muvaffaqiyatda buyuk mutafakkirning ham hissasi bor. Durdi Qilich, Qoraja Burunov, Berdi Kerboboyev, Ata Solih va boshqalarning ilk davrda yaratgan mashhur she'rlarida Maxtumqulining ohanglari yaqqol sezilar edi.

Maxtumqulining she'rlariga xos bo'lgan xususiyatlardan biri – fikrni ixcham berish, obrazlarni aniq ko'z oldiga keltirish mumkin bo'lgan holatda ifodalashdir. Bu esa asar tilining badiiyliigi ustida ishlashda bizning shoirlarimizga ko'p jihatdan namuna bo'lib xizmat qilgan. Buning yorqin misolini A. Kekilov, G. Seyitliyev, R. Seyidov, A. Atajanov, K. Qurbonafasov,

B. Xudoynazarov va boshqalarning asarlarida ko'rish mumkin.

Maxtumquli Firog'iyning oltin xazina hisoblangan boy adabiy merosi avlodlardan avlodga o'tib, sevib o'qilish bilan birga, ko'plab shoirlar uchun ijodiy maktabga aylandi. U o'zidan keyingilar uchun badiiy mahorat maktabi bo'lib xizmat qildi.

Maxtumqulining o'rganilishi. Shoirning hayoti va ijodi haqida ilk bor yozilgan asarlar XIX asrning o'rtalarida paydo bo'ladi. Shoirning adabiy merosi ko'plab sayyohlar, ensiklopediya va lug'at tuzuvchilar, musiqa san'atini o'rganuvchilar va boshqalarning e'tiborini tortadi

Maxtumquli haqida ilk bor so'z ochganlardan biri polyak olimi A. Xodzko-Boreykodir. U 1842-yilda "Go'ro'g'li" dostoni bilan birga shoirning qisqacha tarjimai holini hamda uchta she'rini ingliz tilida Londonda nashr ettiradi. So'ngra I. N. Berezin, F. Bakulin, I. Belyayev, A. P. Krimskiy, V. V. Radlov va boshqalar Maxtumqulini rus hamda Yevropa kitobxonlari bilan tanishtiradilar, shoir she'rlaridan namunalar va ularning ayrimlarining tarjimasini beradilar. 1874-yilda R. Yeznayev uning asarlarining bir qismini rus tiliga o'giradi.

XIX asrda Maxtumquli haqida atroflicha tadqiqot olib borganlardan biri venger olimi German (Arminiy) Vamberidir. 1879-yilda Vamberining "Turkmanlarning tili va Maxtumqulining devoni" nomli asari nashr etiladi. U ushbu asarida Maxtumqulining hayoti va ijodi haqida umumiy ma'lumot berib, uning 31 she'rini to'liq holda, 10 she'ridan esa parchalarni asl nusxada hamda nemis tiliga tarjimasini bilan birga

beradi. Olim shoir ijodida ot-yarog', qahramonlik mavzusi katta o'rin tutishini ta'kidlab, uning turkmanlar orasida milliy shoir hisoblanishini "Maxtumqulining o'z asarlari orqali urug'-aymoqdan qat'iy nazar, barcha turkmanlarga yaxshi, ezgu ta'sir ko'rsatganligini inkor etib bo'lmaydi", deb yozadi. Vamberining Maqtumquli haqidagi ishlari o'z davri uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan bo'lsa-da, u shoir ijodini ilmiy asosda chuqur o'rgana olmagan.

Samoylovich Maxtumqulini o'rganishda qimmatli ishni boshlab beradi. U Xojali mulla va boshqa shaxslarning yordami bilan Maxtumqulining qo'lyozmalarining bir nechtasini to'playdi hamda shoir asarlarining ko'rsatkichini tuzadi. Olim ushbu ko'rsatkichlarni matbuotda ketma-ket nashr ettiradi. Akademik A. Samoylovich shoir asarlarining umumiy hajmini aniqlash, shu asosda chuqur tadqiqot o'tkazishni maqsad qilgan bo'lsa-da, o'sha davrda bu ezgu ishni amalga oshirishga to'liq imkoniyat bo'lmagan.

Oldingi davrlarda Maxtumqulining she'rlari alohida kitob shaklida bir necha marta nashr etilgan. 1907-yilda N. P. Ostroumov shoirning ko'plab asarlarini "Turkiston viloyati gazetisi"da chop ettiradi, so'ngra o'sha yilning o'zida ularni alohida kitob shaklida kitobxonlar ommasiga taqdim etadi. Shunday qilib, rus olimi birinchi bo'lib buyuk mutafakkirning adabiy merosining xalq orasida keng tarqalishiga yordam beradi, uni chuqur o'rganish zarurligiga ko'pchilikning e'tiborini qaratadi va ulkan xizmatni amalga oshiradi.

Shundan so'ng Maxtumqulining kitoblari Buxoroda, Toshkentda, Astraxanda toshbosma usulida hamda nashr shaklida arab alifbosida ketma-ket chop etila boshlaydi. Shoirning 1912-yilda nashr qilingan 45 she'rini o'z ichiga olgan to'plamiga astraxanlik Abdurahmon Niyoz tomonidan so'zboshi ham yoziladi.

Albatta, bu to'plamlarda xatolar va noaniqliklar ham kam emas edi. Chunki ularning deyarli barchasi qo'lga tushgan biror qo'lyozma asosida nashrga tayyorlanib, hech qanday matnshunoslik (tekstologik) tahlilisiz, qanday bo'lsa shunday holatda chop etilgan. Shoirning asarlarini to'liq jamlash, tartibga solish, ularga ilmiy asosda izoh berish kabi ishlar e'tibordan chetda qolgan. Har holda, Maqtumqulining dastlabki nashrlari uning adabiy merosining xalq orasida yoyilishiga katta yordam bergan.

XX asr boshlarida Maxtumqulining adabiy merosini o'rganish va uning asarlarini kitobxonlarga yetkazish ishlari ilmiy asosda yo'lga qo'yila boshladi. Yigirmanchi yillardan boshlab shoir asarlarining qo'lyozmalarini, uning hayoti va ijodiga oid ma'lumotlarni yig'ish ishlari boshlandi. 1926-yilda Maxtumqulining B. Kerboboyev tomonidan tayyorlangan katta hajmli kitobi nashr qilinadi.

O'tgan asrning yigirmanchi-o'ttizinchi yillarida turkman olimlari madaniy merosimizni o'rganish va uni xalqqa yetkazish borasida katta ishlarni amalga oshirdilar. O'sha yillarda buyuk mutafakkirning adabiy merosi, uning asarlaridan foydalanish, shuningdek, adabiy merosga baho berish va shu asosda madaniyatni boyitish masalalari

yuzasidan katta munozaralar yuzaga keladi.

Ularning bir guruhi (A. Gulmuhammedov, H. Shahberdiyev, Ahundov Gurganli va boshqalar) o'tmish adabiy yodgorliklarining yaxshi namunalarini, jumladan Maxtumqulining asarlarini ham xalq orasida keng yoyish va ulardan tanqidiy ruhda foydalanish tarafdori bo'lsalar, ikkinchi guruh (G. Kuliyeu, G. Sahedov, G. Gurtmiradov va boshqalar) adabiy merosni deyarli butunlay inkor etishgacha borib yetadilar.

Hatto ular Maxtumqulini yuqori tabaqa mafkurachisi, islom dinini targ'ib qiluvchi so'fiy shoir sifatida ko'rsatishga harakat qiladilar. Ammo ularning bu urinishlari amalga oshmaydi. O'tmishning yaxshi adabiy yodgorliklarini to'plash, nashr qilish va o'rganish ishlari adabiyotshunos olimlarimiz tomonidan o'sha yillarda ham, undan keyingi davrlarda ham izchil davom ettiriladi.

Maxtumqulining asarlarini to'plash va ularni ilmiy asosda o'rganish borasida A. Ahundov-Gurganli, B. Garriyev, M. Kosayev, G. O. Chariyev, Z. Muhammedova kabi olimlar izchil va samarali ish olib bordilar. Natijada shoir haqida yuzlab maqolalar, ilmiy ishlar va bir necha monografiyalar yozildi.

Shoir va uning adabiy merosi bilan rus kitobxonlarini yaqindan tanishtirishda A. Poseluyevskiy, Y. E. Bertels kabi taniqli olimlar bilan bir qatorda M. Tarlovskiy, G. Shengeli, A. Tarkovskiy, N. Tixonov, S. Lipkin, G. Veselkov kabi mashhur tarjimonlar, yozuvchi va shoirlar katta sa'y-harakatlar qildilar.

Y. E. Bertels "Maxtumquli", "Maxtumqulining badiiy ijod haqidagi fikrlari", "Sovet Ittifoqida turkman mumtoz adabiyotining o'rganilishi" nomli ishlarida shoir haqida qimmatli fikrlarni ilgari surdi hamda Maxtumquli ijodini o'rganish kechiktirib bo'lmaydigan masala ekanligini, bu yo'nalishda hali bajarilishi kerak bo'lgan ishlar va hal etilishi lozim bo'lgan muammolar ko'pligini ta'kidlab o'tdi.

1960-yilda Maxtumqulining tug'ilgan kunining 225 yilligi, 1985-yilda esa 250 yilligi nishonlangan davrda shoirning adabiy merosini o'rganish ishlari yanada kuchaydi. Olimlar, yozuvchi-shoirilar va boshqa soha vakillari tomonidan buyuk mutafakkirga bag'ishlab o'nlab-yuzlab maqolalar, ilmiy ishlar, monografiyalar yozildi. Ularning ko'pchiligi matbuotda, alohida to'plamlarda, shuningdek, mustaqil kitob shaklida nashr qilindi.

Olimlarimizning ko'p yillik ilmiy izlanishlari natijasida M. Kosayevning "Adabiyot haqida suhbat", B. Garriyevning "Maxtumquli", G. O. Chariyevning "Maxtumquli - mutafakkir", M. Annanepesovning "Maxtumquli va uning zamonasi", H. Durdiyevning "Aql kemasi", Sh. Gandimovning "Poeziya pahlavoni", M. Annamammedovning "Maxtumquli, ichingda yashirin sir bor" nomli kitoblari va boshqa asarlar yuzaga keldi.

Maxtumqulining yubileylarini yozuvchi-shoirilarimiz, san'at arboblarmiz ham katta sovg'alar bilan qarshi oldilar. G. Kuliyeu "Maxtumquli" romanini, B. Kerboboyev "Maxtumquli" dramasini, T. Taganov "Durlar xazinasini" povestini hamda "Maxtumquli" romanini yozdi. Shoir haqida kinofilmlar yaratildi.

Rassom A. Hajiyeu Maxtumquli ning portretini chizdi. Ashxobodda, shoirning tug'ilgan qishlog'ida, Rossiyaning Astraxan shahrida, mamlakatimizning viloyat va tumanlarida, shaharlarida hamda boshqa joylarda shoirga haykallar o'rnatildi.

Buyuk mutafakkir nomini abadiylashtirish maqsadida tumanlarga, ko'chalarga, dehqon birlashmalariga, maktablarga, teatrga uning nomi berildi. So'nggi yillarda Maxtumqulining asarlari qayta-qayta nashr etildi. 1960 va 1985-yillarda shoir asarlarining ikki jildligi hamda arab yozuvidagi bir jildligi kitobxonlarga taqdim etildi. Uning she'rlarining rus va qardosh xalqlar tillariga tarjima qilinish sifati yaxshilandi. Bir qator tarjimonlar bevosita turkman tilidan tarjima qilishga kirishdilar.

Turli yillarda olim va shoirilar tomonidan yozilgan ishlarda Maxtumquli haqida ko'plab o'ziga xos fikrlar bildirildi. V. V. Bartold Maxtumqulini turkman xalqining milliy shoiri deb atagan bo'lsa, A. N. Samoylovich "Maxtumquli shoir barcha turkmanlarning ustozidir" degan fikrni ilgari suradi. Usta yozuvchi B. Kerboboyev shoirning so'z san'ati tarixidagi o'rnini belgilab, shunday yozadi: "Turkman adabiyotining buyuk mumtoz shoiri Maxtumquli so'z bozorida dallol bo'lib, ma'no berishda nozik san'atkor bo'lib va go'zal she'r yaratishda mahoratli ijodkor rolini o'ynab, turkman xalqining o'tmishi, kelajagi va butun hayoti haqida tinimsiz fikr yuritib, o'z zamondoshlariga va o'zidan keyingi avlodlarga oltin xazina qoldirdi."

Y. E. Bertels Maxtumqulining adabiy merosi zamonaviy davr uchun nihoyatda katta ahamiyatga ega

ekanligini ta'kidlab, shunday deydi: "Maxtumquli turkman poeziyasining qimmatbaho toshlaridan biridir, u bizning zamonamizda yangi uzukning ko'zida ko'zni qamashtiruvchi jilvasi bilan porlaydi."

Xalq har doim buyuk mutafakkirga va uning boy adabiy merosiga katta hurmat bilan qaragan, uni e'zozlagan va uning siymosini abadiylashtirish uchun bor imkoniyatini ishga solgan. Maxtumquli Firog'iy nafaqat XVIII asr

adabiyotining buyuk namoyandasi, balki bugungi kunning ma'naviy yo'l boshchisi va kelajak avlodlar uchun ham ibrat maktabidir. Uning she'riyati zamon chegaralaridan oshib, har bir davr insonining qalbiga yo'l topa oladigan umuminsoniy g'oyalarni o'zida mujassam etadi. Shuning uchun ham Maxtumquli ijodi o'tgan asr merosi emas, balki yashayotgan va yashaydigan ruhiy-ma'naviy boylikdir.

References:

1. Atayev K. XVIII asr turkman adabiyoti. Ashxobod, 2010.
2. Maxtumquli Firog'iy. Tanlangan asarlar. Ashxobod, 1985.
3. Garriyev B. Maqtumquli. Ashxobod, 1960.
4. Kosayev M. Adabiyot haqida suhbat. Ashxobod, 1973.
5. Annanepesov M. Maxtumquli va uning zamonasi. Ashxobod, 1983.
6. Bertels Y. E. Maxtumquli haqida maqolalar. Moskva, 1965.
7. <https://kitap.gov.tm>
8. <https://turkmenportal.com>
9. <https://science.gov.tm>
10. <https://ashgabat.in>